

ценности, но и неизбежное уважение к ценностям других: «Нематерьяльная культурная спадчына (паводле англійск. oral and intangible heritage of humanity – вусная і непрыкметная спадчына чалавецтва) – узоры вуснай народнай творчасці і тэхналогіі рамёстваў, якія перадаюцца ад пакалення да пакалення, няспынна аднаўляюцца супольнасцямі і суполкамі ў сувязі з прыродным атачэннем і гісторыяй, фарміруюць у іх пачуццё самабытнасці і спадкаемства, спрыяюць творчасці чалавека і павязе да культурнай разнастайнасці. Асноўная адзнака такой спадчыны – жывое бытаванне традыцыі, яе існаванне ў побыце народа» [2].

В этом плане мы предлагаем уделить внимание новой метафизике, к формированию осмысления которой и могут привести списки культурного наследия человечества, находящиеся во всеобщем доступе. Метафизика и философия в определенном смысле тождественны. Однако в процессе они приобрели различие за счёт всё большей антропологизации, индивидуализации, субъективизации и агностицизма современных философских учений. А наше время начала XXI века настойчиво требует вернуться к метафизике в плане самого существования человека в космическом контексте. Моё внимание к этой проблеме привлёк мой ученик Евгений Руцкий, выпускник БГУКИ. Его публикации, в основном представленные на ю-тубе, очень смелы и критичны к современным философам (к А. Дугину и другим). Я не всегда и не во всём разделяю его критику, но отдаю должное его критическому пафосу: новому времени нужна новая метафизика.

Нет нужды тут доказывать, что человечество и земной мир стоят ныне перед опасностью исчезновения. Вопрос – как этого избежать это – основной вопрос новой метафизики. Обычно философы ранее оставляли этот вопрос за скобками. Материалистическая философия (от Эпикура до Маркса и неоматериалистов) не признавала наличие Творца, и считала **Материю** единственной субстанцией. Не вдаваясь в вечные споры о Первотворце, скажу одно: сейчас дело не в том, кто из них прав, а то, как сохранить возможность продолжить этот спор – т.е. сохранить Человечество в целом. Со всей очевидностью встает основной вопрос новой метафизики: **как возможно сохранить человечество и мысль?** Если мы отказываемся от этого вопроса, то мы остаемся в парадигме старой метафизики – это вопрос для Бога или его аналога (той же материи = субстанции = рока = судьбы).

Хорошо понимая колоссальную сложность решения этой мировой проблемы, на раннем этапе предлагается обсудить необходимость нового мышления, новой философии или метафизики. Её достоинства, на наш взгляд, это непротиворечивость любой системы системе мысли – от религиозной до постмодернистской. Новая метафизика толерантна по отношению к любому мировоззренческому **концепту**, к любой религиозной вере, оставляя их адептом достойный выход: найти высшие основаны для объединения усилий по сохранению Человечества.

Недавно студенты кафедры этнологии и фольклора выступали на фестивале наследия в Арабских Эмиратах около месяца. Они вернулись умудрёнными видением многих фольклорных коллективов всего мира. В их душах уже никогда не возникнет презрение к другим народам, будь они другой расы, этноса, нации, и т. д. Некоторые философы утверждали, что примирение Востока и Запада невозможно. А некоторые шли ещё дальше, и доказывали, что Запад обречён, а Восток имеет большие перспективы [1], [4], о деградации западноевропейского человека писал Франц Кафка [5]. Принципиальные особенности отличия западной культуры, особенно американской, и своеобразия её типа отмечается в целом ряде книг [4].

Тем не менее, нынешняя эпоха должна ориентироваться на всемирное сближение культур, различных принципов, прежде всего, ради сохранения самой планеты Земля. Все попытки решить эту проблему, исходя из военных доктрин сохранения равновесия, представляются мне явно устаревшими. Даже при самых благих намерениях их создателей.

Список литературы:

1. Генон, Р. Избранные произведения : Традиционные формы и космические циклы. Кризис современного мира / Р. Генон. – М. : Беловодье, 2004. – 360 с.
2. Дарашэвіч, Э. Тэорыя фальклору : вучэб.-метад. дапам. / Э. Дарашэвіч ; М-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мінск : БДУКМ, 2016. – 78 с. : іл.
3. Джобс, С. Речь перед выпускниками Стэнфордского университета / С. Джобс // Steven-jobs.ru [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://steven-jobs.ru/rech-stiva-dzhobsa-pered-vypusknikami-stendfordskogo-universiteta-legendarnye-3-istorii>. – Дата доступа: 13.03.2019.
4. Дугин, А. Тамплиеры Пролетариата / А. Дугин. – М. : Арктогея, 1997. – 320 с.
5. Кафка, Ф. Превращение : Рассказы / Ф. Кафка. – Ужгород : Карпаты, 1990. – 110 с.

Олеся Наумовська

МІФОЛОГЕМИ КА ТАБАСІСУ Й АНАБАСІСУ В НАРОДНІЙ ПРОЗІ

Olesia Naumovska

THE MYTHOLOGEMES OF KATABASIS AND ANABASIS IN FOLK PROSE

Статтю присвячено осмисленню мотивеми подорожі героя міфу та казки до потойбіччя за міфологічною світоглядною вертикаллю і повернення до профанного простору, що є рефлексією прадавніх міфологічних уявлень про здобуття безсмертя.

The article is devoted to the interpretation of the motive of the mythic and fabulous character's trip to the netherworld in the mythological belief vertical direction and returning to the secular space (extent) which is the reflection of ancient mythological ideas about getting immortality.

Споконвічна мрія людства віднайти «еліксир вічного життя» не лише спричинила наукові інтенції у різних сферах (згадаймо, приміром, містичну алхімію, яка з'явилася ще до нашої ери!), а й задовго до цього спродукувала численні мотиви й сюжети міфів, які стратифікувалися в казковій і легендарній прозі.

Ідея безсмертя «пронизує» календарні міфи, в яких сюжетотвірною є мотивема вмирання й воскресіння божества. Так, в акадському міфі «Спуск Іштар до потойбіччя» (XI ст. до н.е.) богиня плодючості, пристрасі й чвар Іштар спускається до світу мертвих Іркалли, володаркою якого є її рідна сестра Ерешкігаль (така генеалогія є доволі поширеною у світових міфологічних системах, оскільки потверджує ідею нерозривності життя і смерті як бінарної опозиції), і задля повернення до верхнього світу залишає замість себе у потойбіччі коханого – бога весняного цвітіння Таммуза. У давньогрецькій міфології мотивема вмирання й воскресіння божества простежується у міфах про викрадення Аїдом Персефони й повернення її на три чверті року до матері – богині плодючості Деметри, а також про бога Адоніса, який третину року проводить з Афродитою, третину – з Персефоною (в Аїді), а ще однією третиною розпоряджається на власній розсуд. Яскравим прикладом мотивеми вмирання й воскресіння божества є японський космогонічний міф, в якому богиня Ідзанами, породивши острови, моря, ріки, дерева, трави та ін., обпікається останньою дитиною – вогнем Кагуцуті – й

спускається під землю до країни померлих Йомі, а її чоловік, Ідзанагі, прямує за нею, однак після невдалої спроби забрати її з потойбіччя, повертається до світу живих й породжує решту головних богів синтоїзму.

Міфологема катабасису – подорожі героя до потойбіччя за вертикаллю вниз – є частотним елементом сюжету (переважно загалом сюжетотвірним) чарівної казки. Яскравими зразками сюжетів, побудованих на цій міфологеми, є казки: «Ох» [1, с. 214-230], в якій хлопець у потойбіччі отримує сакральні знання від його володаря; «Про Сученка-багатиря» (№ 69 [3, с. 226-237]), в якій герой під мостом очікує на змія, з яким бере бій і перемагає; «Про Боюся» (№ 101 [3, с. 319-320]), де пан, влізши у могилу і зустрівшись там із мерцем, стає напрочуд хоробрим; «Про того цара, що був під землею» (№ 57, [3, с. 185-191]), в якій цар поліз «у провалину», «щоб то, бачте, побачить, що там і на тому світі робиться», де перемагає двох зміїв, рятує двох дівчат і здобуває чарівні ключі, за допомогою яких повертає собі наречену після повернення до земного світу та ін.

Окрім спуску до підземного світу й повернення звідти, помирання й воскресіння міфічного героя у текстах реалізується також міфологемою анабасису – подорожжю до верхнього світу. Відомим прикладом такої міфологеми є грузинський (сванський) міф про Амірані і Піримзе, в якому герой спершу, попри всі перепони й заборони, долає складний шлях на височенну гору, щоб узяти у хранителя чарівного полум'я й батька гір трохи вогню безсмертя і свободи для людей (тим самим образ за функцією зближається з давньогрецьким Прометеем), згодом майструє повітряний корабель і летить визволяти Піримзе, яку богиня Місяця Шукурварсклаві сховала в темниці свого палацу, де, схоплений воїнами богині, був замуруваний в кам'яному ідолі і звільнений чарівною силою сліз Піримзе, які зруйнували ідола й злі чари Шукурварсклаві. Високо в горах неподалік від чарівного джерела, що є маркером сакрального простору, з крупного каміння будують фортецю й місто Сасун (дослівно – «плоть»), споруджують сорок будинків і заселяють їх сім'ями (відтак – засновують нову державу) брати-близнюки Санасар і Багдасар, персонажі вірменської саги «Сасна црер» (частини епосу «Давид Сасунський»).

Після проходження анабасису зростає багатирська сила чарівно народженого Бугач-хана, героя пісні першої («Пісня про Бугач-джана, Сина Дерсе-хана») огузького епосу «Книга мого діда Коркута», смертельно пораненого своїм батьком і оживленням матір'ю в горах. Яскравим зразком міфологеми анабасису є сюжет міфу тингіанів (одного з народів Філіппін) «Дружина сонця», за яким дівчину Аполіболінаєн, родичку небесного духа Кабуніана, облітає пагон в'юнкої рослини сиксиклату й піднімає на небо, де стає дружиною бога Сонця Ініт-Ініта. Проходження героїнею анабасису відбувається шляхом уведення в сюжетну схему мотиву буквального помирання й переродження Аполіболінаєн: молода дружина супроводжує чоловіка небом, вкривається від спеки ковдрами й подушками, тане від жару, коли ж ковдри падають на землю у джерело, вона оживає. У фольклорі папуасів киваї (одного з народів Нової Гвінеї) у міфологічному сюжеті «Як з'явився великий яструб» [2, с. 328] демонічна істота хіваї-абере, прагнучи отримати чоловіка Коудабо, відкидає його дружину Бокарі під самі хмари на верхівку високого дерева, де жінка відрізає у себе мочки вух та з'їдає, через що вагітніє й народжує яструба (мотивема чудесного народження).

Народження жінкою птаха у структурі сюжету твору видається результатом реінкарнації героїні, яка сама набуває пташиних ознак: оселяється на дереві у верхній проекції світової осі, лагодить хатинку з гілок – інтерпретація гнізда, відрізає вуха – фізіологічне наближення до пташиної подобі, позаяк птахи не мають зовнішніх вух. Яструб повертає матір на землю й сам оселяється поруч з оселею Коудабо й Бокарі після знищення хіваї-абере.

Подібну структуру сюжету має й українська чарівна казка «Про царевича жінку, що зроблено гускою» (№ 140 [3, с. 394-396]): віщий сон батька й доньки → чарівна допомога трьох щук (представниць нижнього сакрального світу) → одруження дівчини із царевичем → заздрощі «любовниці», яка перетворює дружину царевича на гуску → народження дитини у гнізді на дереві → повернення героїні на землю і набуття людської подобі. На відміну від сюжету киваї «Як з'явився великий яструб», що має виразний етіологічний характер, українська казка не має на меті пояснити походження тотемного божества, тому у варіанті киваї жінка народжує птаха, а в українському – пташка народжує хлопчика, однак обидва тексти відображають подолання смерті шляхом перебування героїні у потойбіччі і повернення до земного життя. Аналогічний сюжет мають і казки «Про жінку, що уткою зроблено» (№ 139 [3, с. 392-394]), «Оленка, Івашечко та змії» (№ 144) міфологема катабасису реалізована через викрадення героїні змієм: «..Перевів Оленку у друге місце, у такий яр, у такий яр, що тільки небо мріє, як глянеш звідти» [3, с. 403].

Проведений аналіз дає підстави висловити припущення, що у міфологічно закоріненіх текстах міфологема катабасису супроводжується переважно двобоєм зі злоторцем, а міфологема анабасису здебільшого пов'язана з чарівними перетвореннями і демонструє ідею подолання смерті шляхом реінкарнації.

Список літератури:

1. Дунаєвська, Л. Золота книга казок : Українські народні казки в записах, переказах та публікаціях українських письменників / Л. Дунаєвська. – Київ : Радянська школа, 1990. – 431 с.
2. Сказки и мифы папуасов киваи (из собрания Г. Ландтмана. Сост., пер. с англ. и поджинглиш Р. Рыбкина, отв. ред. и автор предисл. Б. Путилов). – М. : Наука, 1977. – 388 с.
3. Чубинський, П. Праці етнографічно-статистичної експедиції в західно-руський край, спорядженої Імператорським Російським географічним товариством. Південно-Західний відділ: Матеріали і дослідження, зібрані д. чл. П. Чубинським / П. Чубинський. – Донецьк : Норд-прес, 2008. – Т. 2. – 632 с.

Алексей Рагуля

У артыкуле аўтар пасля аналізу пераконваецца ў неабходнасці абнаўлення сінтэтычнага дзеяння і ўключэння здабыткаў фальклору ў агульную тэорыю кагніталогіі.

КАГНІТЫЎНЫ ПАТЭНЦЫЯЛ ФАЛЬКЛАРЫСТЫКІ

The author is convinced of the need to update the synthetic steps and the inclusion of folklore achievements to the general cognitive theory.

Alexey Rahulia

COGNITIVE POTENTIAL OF FOLKLORISTICS

Мэты і задачы пераадолення татальнага крызісу сучаснага чалавецтва патрабуюць перагляду ацэнак і вынікаў цывілізацыйнай дынамікі з апорай не толькі на колькасныя, але і на якасныя крытэрыі ў аксіялогіі. На гэтым напрамку сёння ўжо фарміруецца такія галіны філасофскага ведання, як пэталогія і сафіялогія. Сучасная пошукавая думка фарміруе новую парадыгму на грунце пераканання ў тым, што ўся сістэма адукацыі і выхавання не можа быць абмежавана мэтамі фарміравання толькі канкурэнтназдольнага суб'екта. Задача ўратавання і самазахавання чалавецтва на планеце Зямля ставіць яго перад неабходнасцю філасофска-абагульненага спасціжэння быцця і часу і трансфармацыі вербальна азначаныхсэнсаў цывілізацыйнай дынамікі ў дзейную форму жыццёвай мудрасці.